

Az viszont biztosra vehető, hogy megfelelő anyagi támogatással, értelmes, motiváló, társadalmi iskolakoncepcióval, a kiművelt emberfők vonatkozásában 10-15 év alatt nemcsak utolérhetjük, hanem akár le is hagyhatjuk a mai legjobbakat.

Népünk anyagi jólétét elsősorban nem természeti gazdaságunk, hanem gyermekeink – egyelőre elhanyagolt – szellemi képességeinek minél magasabb szintű kibontakoztatása alapozhatja meg. A kiváló agyak, a szürkeállomány „termelésében” idővel hazánk fémjelezhetné a világszínvonalat. Erre vannak adottságaink, ebben vannak hagyományaink, ehhez van – egyelőre, sajnos, csökkenő – utánpótlás. Van demokrácia is.

Demokrácia viszont nem képzelhető el minden gyermekre odafigyelő, minden gyermeket nevelni, oktatni, fejleszteni kívánó hatékony iskola nélkül.

DR. MIKLOVICZ ÁRPÁD

Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Tanítóképző Intézet
Nyíregyháza

Tanulmányi séták a természetismeret órákon

A „**tanulmányi séta**” rövidebb iskolai kirándulás, amelyet a pedagógus rendszerint egy osztály számára a tanítási óra helyett szervez. Különösen gyakori az óvodai nevelésben és az alsó tagozati oktatásban.” (*Pedagógiai Lexikon, 1979*) A természetismeret tanításában a természeti környezetről a szükséges közvetlen tapasztalatokat az iskolán kívül, a szabadban végzett megfigyelések biztosíthatják a tanulók számára. Éppen ezért az oktatás szervezeti formái között legfontosabb szerepet játszó tanítási órák mellé szükséges a *tanulmányi séták, illetve tanulmányi kirándulások* beiktatása is. (A tanulmányi séták és kirándulások között szükséges az időtartam vonatkozásában különbséget tenni. A séta maximum 2-3 tanítási óra időtartamú, míg a kirándulás még az alsó tagozaton is minimum félnapos, de egy napot is igénybe vehet.)

A természetismeret művelődési anyagát ismerve, a tanulmányi séták évfolyamonkénti célkitűzései különbözőek lesznek, de alapvető követelményként közös vonások is kiemelhetők, amelyek a következők:

- a tanterv által összefoglalt tananyagban szereplő különböző anyagokat, tárgyakat, élőlényeket, természeti jelenségeket, folyamatokat a *valós környezetben*, a maguk helyén, *megfelelő időben* figyeltessük meg;
- a megfigyelés objektumait a környezetben (felszíni formák, felszíni vizek, élőlények, az évszak időjárása) *összefüggéseiben* láttassuk meg (pl. életjelenségek-életfeltételek; külső erők munkáját befolyásoló tényezők stb.);
- kapcsolódjon a tanulmányi sétán a tanítási anyaghoz *gyűjtőmunka* (pl. kőzet, talaj, növény, illetve növényi részek, rovarok gyűjtése);
- kapcsolódjon a tanulmányi sétához a *természet- és környezetvédelemmel* kapcsolatos tevékenység, kerüljön sor a *környezetszennyezés* káros hatásainak észrevételére (szemetelés, levegőt és vizet szennyező üzemek);
- a közös vonások között feltétlen szólni kell a tanulmányi séták nevelési vonatkozásairól: alkalmat biztosítunk, hogy a gyerekek megtanuljanak kirándulni (helyesen viselkedni); felkészítjük őket a természeti jelenségek észrevételére, felkeltjük érdeklődésüket, megfigyelésre tanítunk; a környezet megismerésével érzelmileg gyakorolunk hatást, észrevetjük a természet szépségeit, ezzel hozzájárulunk a természet szeretetére neveléshez, s mindezzel hazaszeretetre is nevelünk.

A tanulmányi séták sikere annak a függvénye, hogy a tervező-szervező munkát hogyan végeztük el. A munkát csak folyamatában vizsgálhatjuk, amelynek három *fázisát* különíthetjük el, ezek a következők: *tervezés, szervezés, lebonyolítás*.

A *tervezés* a tanító számára a távolabbi előkészületet jelenti, szerves része az éves munkára való felkészülésnek. A tantárgyi tanterv alapján az adott osztály számára készülő éves program (tanmenet) tartalmazza a tanulmányi sétákra vonatkozó legfontosabb információkat. A program készítőjének (a tanítónak) már ekkor el kell döntenie, hogy *mely témához, milyen időben, milyen céllal, hová* kíván tanulmányi sétát szervezni. A tervező munka során így eldől a tanulmányi séta funkciója is, tehát hogyan illeszkedik a témán belül a tanítási egységekhez. A tanító saját maga határozza meg, hogy milyen szerepet szán a tanulmányi sétá(k)nak: – a témát *bevezető óra* keretében szervezett séta az adott témához biztosít lehetőséget a tényanyaggyűjtésre (a gyűjtött tapasztalatot, megfigyelést több egymást követő órán folyamatosan feldolgozzuk); – egy *tanítási egység* feldolgozására kerül sor a tanulmányi séta keretében (pl. egy adott élőlény megismertetése a természetes vagy mesterséges környezetében); – a téma *befejezése* tanulmányi sétával, ekkor a rendszerezés, az ismeretek megszilárdítása, a gyakorlati alkalmazás lehet a fő cél.

A *szervezés* a közelebbi előkészületet jelenti. A tanítónak rendkívül szerteágazó a feladata ebben a fázisban. Az éves programban jelzettek alapján (téma, idő, cél) végérvényesen meg kell határozni a séta *helyszínét*. Helyszíni szemlét kell tartani (megfigyeltethetők-e azok az objektumok, jelenségek, amelyeket szeretnénk bemutatni), be kell járni az *útvonalat*. Ez segít meghatározni a gazdaságos időbeosztást (közlekedés megválasztása, veszélyek feltárása), segít megtervezni a *megfigyelési szempontokat* (az útvonalon milyen megfigyeléseket tudunk elvégezteni), milyen *gyűjtőmunkát* tervezünk (ahhoz milyen segédesszközökre lesz szükségünk). Amennyiben a tanulmányi séta végső célja egy intézmény, üzem, magángazdaság, szükségessé a vezetőtől, a tulajdonossal való előzetes egyeztetés: engedélyezés, a célobjektum bemutatása hogyan fog történni. (Ez utóbbit szükséges hangsúlyozni, mert a tanító ismeri a gyerekek képességeit. Éppen ezért kell megállapodni abban, hogy ki végezze a bemutatást – ugyanis egy nagyszerű tudományos értékű előadást is hallhatnak a gyerekek, csak éppen a felét sem fogják megérteni, mert a bemutatást végző nem vette figyelembe a tanulók életkori sajátosságait, előismereteit. Vagy az is előfordulhat, hogy a bemutatást végző személy felkészültsége nem megfelelő, ekkor a tanító tájékozódjon, és a szükséges ismereteket ő gyűjtse össze, és végezze el az ismertetést.)

A tanulmányi sétát *megelőző héten* a gyerekeket is fel kell készíteni a sétára. Ekkor kerüljön sor a séta céljának, helyének, útvonalának ismertetésére. (3-4. osztályosoknak adhatunk rajzos útvonalvázlatot, bejelölve azokat a helyeket, ahol megállunk, és megfigyeléseket végzünk.) Tervezzük meg, hogy a sétán milyen szervezési módokat alkalmazunk, hogyan alakítjuk ki a csoportokat, milyen egyéni tanulói tevékenységet végeztetünk. Hívjuk fel a gyerekek figyelmét az öltözködésre (a séta helyének, az időjárási viszonyoknak megfelelően), közlekedésre (gyalogosan vagy tömegközlekedési eszközzel). Amennyiben szükséges, adjunk előzetes feladatokat – akár egyénieket, akár csoportoknak szólót –, ez segíthet a sétára való ráhangolódásra.

A tanulmányi séta *lebonyolítása* a séta napján az előző heti szervezőmunka szerves folytatásával kezdődik. Elevenítsük fel a séta helyét, ismertessük a séta útvonalát (útvázlat kiosztása), szóljunk a közlekedési szabályokról, tömegközlekedési eszközön és a helyszínen tanúsított magatartásról. Osszuk ki a megfigyelési szempontokat, a gyűjtéshez szükséges eszközöket. A helyszínen végezzük el a bemutatást, végeztessük el a megfigyeléseket, a gyűjtést, tárjuk fel a jelenségek okait, biztosítsunk lehetőséget az emberi munka megismerésére. Gyűjteni mindig csak annyit gyűjtessünk, amennyi a további munkához feltétlenül szükséges (ne a szemeteskosár számára végeztessük ezt a munkát). A növény, ill. növényi részek, rovarok gyűjtését a tanító gondosan készítse elő, tervezze meg (ismerje, hogy mit szándékozik gyűjteni). Az előkészítetlen gyűjtőmunka nagyon sokat árthat a felelősségteljes környezeti nevelésnek.

A sétát igyekezzünk úgy megszervezni, hogy legyen időnk a közös játékra is, ez is maradandóbbá teheti a tanulmányi sétát. A séta közben, ha szükséges, a végén mindenképpen értékeljük a gyerekek (egyének, csoportok) munkáját, dicsérjük, figyelmeztessünk.

A tanulmányi sétát az iskolában fejezzük be. Ez két vonatkozásban is érdekes. Egyrészt a séta tapasztalatainak, a megfigyeléseknek, gyűjtéseknek a feldolgozása, hasznosítása a tanítási órákon fog megtörténni a legtöbb esetben (a témát egy bevezető séta, de egy tanítási egységet feldolgozó séta esetében is). Másrészt a sétáról a gyereksoportot vissza kell vinni az iskolába még akkor is, ha a tanulmányi sétát úgy szerveztük, hogy az a tanítási nap utolsó óráját jelenti. Ez a tanító *személyes felelősségét* is jelenti.

A következőkben tekintsük át osztályonként a tanulmányi séták szervezésének lehetőségeit, amelyek beilleszthetők a tárgy követelményrendszerébe.

1. osztályban az *évszakoknak* megfelelően tervezhetjük a tanulmányi sétákat. A cél a környezet néhány jelenségének megfigyelése, ekkor komplex programot bonyolíthatunk le. A helyszín kiválasztásánál maximálisan figyelembe vehetjük a helyi adottságokat (könnyen megközelíthető játszótér, park, liget vagy erdő, rét). Nagyon fontos feladat még a séta során a közösség formálása, a helyes magatartás alakítása.

Ezen a sétákon a tanító irányításával számos megfigyelést végezhetnek a gyerekek, amelyek egy része ismétlődik, de állandóan bővíthető, kiegészíthető. A megfigyelt tárgyak, élőlények, jelenségek legtöbbjét már észlelték a gyerekek. A konkrét tanulmányi séta lehetőséget biztosít, hogy figyelmüket ezekre irányítsuk, megállapítottjuk legfontosabb jellemzőiket (tehát tudatosabbá tesszük megfigyelésüket), hogy a tanítási órákon ezekre a tapasztalatokra építhessünk. Az évszakokhoz kapcsolódó tanulmányi séták alkalmával a szabadban megfigyeltethetjük a *növényeket*. Lágyszárú, virágos növényt (gyomnövény, kerti virág) ásó segítségével kiemelhetünk, megfigyeltetjük, és a részeket megneveztetjük, összehasonlítjuk a különböző növények részeit (szerveit), hasonlóságokat, különbségeket kerestetünk. Ebben az esetben is végezhetünk összehasonlítást a fás és lágyszárú növények között. Egy-egy lágyszárú növényt, ill. növényi részeket gyűjthetünk is, hogy majd a tanteremben legyen a további vizsgálódáshoz anyagunk. *Az állatok* szabadban való megfigyelésére is fordítsunk időt. Már a tervezéskor gondoljunk arra, hogy a séta lehetőleg előzze meg a tantermi órát. A szabadban tudjuk megfigyeltetni az állatok mozgását, egyeseknek a táplálkozását. A környezetünkben leggyakrabban előforduló állatot neveztessük meg.

A tanulmányi sétákon lehetőség adódik, hogy felismertessük, megkülönböztessük az *élőt* az *életteltől*. Kerestethetünk, megneveztetünk különböző halmazállapotú élettelen anyagokat. Az évszakok változásával az élő és élettelen környezet változásait is nyomon követhetjük. Az adott évszakban az *időjárás elemeit* is megfigyeltethetjük (pl. napsütés erőssége, időtartama – hőmérséklet kapcsolata; szél erőssége; csapadék milyensége – víz halmazállapota).

Az évszakokhoz kapcsolódó tanulmányi séták nagyon sok lehetőséget biztosítanak az esztétikai, érzelmi nevelésre. Irányítsuk a figyelmet az őszi táj színpompájára, a hóval borított táj nyugalmat árasztó szépségére, a tavaszi virágzó növényekre, az ébredő természet mozgalmasságára. A megfigyelteteket igyekezzünk minél változatosabban kifejeztetni a gyerekekkel: szóban, rajzban.

2. osztályban a megfigyelések köre kiszélesedik, és a rendező elv is változik a tantervi anyagnak megfelelően, a középpontba az anyag mérhető tulajdonságainak vizsgálata kerül. Ugyanakkor az élőlények megfigyeltetése az életközösségekre kell, hogy koncentráldjon.

A séták tervezésekor az első alkalommal gondoljunk arra, hogy az 1. osztályban szerzett tapasztalatokat milyen módon tudjuk hasznosítani. Adjunk lehetőséget, hogy az előző évben megismert helyszínen elevenítsék fel megfigyeléseiket, tapasztalataikat (mit tudnak mondani az időjárásról, a környezet tárgyairól, anyagairól, az élőlényekről). Ez az alkalom hozzásegítheti a gyerekeket, hogy a megfigyelésben, tapasztalatszerzésben való jártasságukat bemutassák.

Ezen az évfolyamon is az élő és az élettelen környezetet vizsgálhatjuk. Az *időméréshez* kapcsolódóan jegyeztessük fel indulásunk és a helyszínre érkezésünk idejét (ezt minden séta esetében megtehetjük, így különböző időtartamok és a megtett távolság között kerestethetünk kapcsolatot); iskolába való visszaérkezésünk idejét (oda-vissza út nem azonos). A *hosszúság mérésére* is több

lehetőségünk van. Szinte minden esetben felismertethetünk hosszúságtulajdonságokat. Egy veteményeskertbe vezetett sétán lépéssel megmérhetjük a kert hosszát, szélességet; majd ugyanezt mérőszalaggal is. Beszéljük meg, hogy melyik a megbízhatóbb, miért? Mérethetjük a növények sor- és tőtávolságát arasszal, mérőszalaggal. Kerestessük a választ arra, hogy miért fontos ennek az ismerete a kertészek számára. A fák törzsének kerületét is mérhetjük az előbbieik szerint. Gyűjtethetünk terméseket, amelyeknek a *térfogátát, tömegét* mérhetjük a tantermi óra keretében. A *hőmérséklet mérése* is lehetséges a séták alkalmával, jó gyakorlati lehetőség, miután már a hőmérséklet méréseivel, a hőmérővel megismerkedtek. Mérethetjük a levegő hőmérsékletét különböző helyeken (erdőben, erdő szélén, a felszín közelében, gyermekmagasságban). /A hőmérőt a tűző napsugárzástól árnyékoljuk!/. Mérethetjük, mérhetjük a vízparti séta során a víz hőmérsékletét (balesetveszély!) is, vessük össze a víz, a levegő hőmérsékletét. Amennyiben talajhőmérőnk is van, a talaj felső néhány dm-es rétegének hőmérsékletét is meg lehet mérni. Ekkor is végeztesünk összehasonlításokat.

Az *élőlények és környezetük* vizsgálata is megkívánja a tanulmányi sétákon szerzett megfigyeléseket. Első osztályban megfigyelték és összehasonlították a lágú- és fás szárú növényeket. Az erdő életközösségének megismertetésekor hasonlítottunk össze egy lombhullató és örökzöld fát. Kerestessük az érzékszervekkel megállapítható hasonló és eltérő tulajdonságokat (törzs, levelek, korona alak- és méretbeli különbségek). Olyan kérdésre is választ kerestethetünk, hogy mit jelent a lombhullató és örökzöld elnevezés. Figyeltessünk meg cserjé(ke)t, hasonlítottassuk össze fával. Az erdő élővilágához tartozó állatok közül az ízeltlábúak néhány képviselőjét is figyeltessük meg (pók, rovarok). A külső tulajdonságok megfigyelésével, megnevezésével segítjük a fogalom alapozását. Megfigyeltethetjük mozgásukat, helyüket az erdőben. Tapasztalhatják a tanulók az erdő szintekre való tagozódását. A víz, vízpart, mező élővilágának megismertetésekor a fenti feladatokhoz hasonlókat tudunk elvégeztetni. Itt is lehetőség van az állatok és a fás-, a lágúszárú növények megfigyelésére, összehasonlítására. Ezeket az élőhelyeket tudjuk összehasonlítani az erdővel.

Az életközösségek bemutatásához, megismertetéséhez kapcsolódó tanulmányi sétákon – a helyi körülmények, a tanító előzetes felkészülése függvényében – igen változatos növényfajokkal ismertetethetjük meg a gyerekeket. Öletadónak ezek közül sorolunk fel néhányat (nem tantervi anyagról van szó), hogy a felkészülést megkönnyítsük. *Örökzöld fák, cserjék:* lucfenyő, feketefenyő, erdeifenyő, jegenyefenyő, tiszafa, borókafélék. *Lombhullató fák, cserjék:* akácfa, tölgyfa, vadgesztenyefa (bokrétafa), bükkfa, közönséges nyír, fehér fűz, rekettye fűz, fehér nyár, rezgő nyár, enyves éger, kökény, közönséges mogyoró, gypűrózsa, fekete bodza, egybibés galagonya, csikos kecskerágó, ostorménfa, húsos som. *Lágúszárú virágos növények:* hóvirág, erdei ibolya, májusi gyöngyvirág, fűrtös gyöngyike, sárga tyúktaréj, salátaboglárka, mocsári gólyahír, foltos árvacsalán, piros árvacsalán, tavaszi csillagvirág, kék búzavirág, réti margaréta, pongyolapitypang, vérehulló fecskefű, réthé, lándzsás útifű, pipacs, szarkaláb, orvosi székfű (kamilla), szöszös ökörfarkkóró, katángkóró, parlagnő (vadkender), sárga tavirózsa, nyílű, békatutaj, széleslevelű gyékény, nád, zombéksás. *Virágatlan növények:* zuzmók, mohák, páfrányok, zsurlók, gombák. (Növény és állatfajok képeit is gyűjtethetjük, hogy közösen tablót, természeti naptárt készítsünk.)

A tanulmányi séta időszakában készítsünk időjárás naptárt. Az időjárás elemek közül a hőmérsékletet már tudják mérni, de az adatokat ugyanúgy, mint a napsütésről, szélről, csapadékról gyűjtött információkat rajzos jelekkel tegyük szemléletesebbé.

3. osztályban az anyagok vizsgálatának újabb szempontja jut érvényre, s így természetes, hogy a tanulmányi séták tervezésekor is ezt kell figyelembe venni. A *kölcsönhatások, összefüggések* megállapítása, azok értelmezése jelenti a feladatot. Ebből a szempontból igen fontos, hogy a valóságban tapasztaltak biztosítsák a tényanyagot a feldolgozáshoz, mert a jelenségek, a változások csakis a környezetben megfigyeltéken keresztül, azok segítségével válnak igazán érthetővé, életszerűvé a tanulók előtt.

A *földrajzi környezetben* („...a tudomány legújabb értelmezése szerint a földrajzi környezet fogalmába a természeti és a társadalmi-gazdasági környezet együttesen beletartozik... Köves, 1986.)

a tanulmányi sétákon a *felszín, az időjárás és a felszíni vizek* egyszerűbb összefüggéseit figyeltethetjük meg. Az iskola, a *lakóhely felszínét* egy bizonyos szinten már ismerik a tanulók, ez lehet a kiindulási alap. (A legtöbb vagy nagyon sok esetben nincs módunk még tanulmányi séta keretében sem minden felszíni forma megfigyeltetésére. Ez áthidalandó, ha tanulmányi *kirándulás* szervezésére nyílik lehetőségünk, a lakóhelytől eltérő felszínű tájegységre vigyük el tanulóinkat.) Az előzetes tapasztalati anyagra támaszkodva alapozhatjuk meg a későbbi évek számára a különböző felszíni elemeket. Itt nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tantermi órákat sem, ahol terepasztali munkára, domborzati modellek, diaképek, fényképek elemzésére van lehetőségünk. A 3. osztályban szervezett tanulmányi sétánk során már kaphatnak a gyerekek (csoportok) útvonalvázlatot, ezzel a térképészeti ismeretek tanítását készítjük elő. Bizonyos objektumok ábrázolása, jelölése, valamint ezek értelmezése lehetséges. A mágneses kölcsönhatásokkal kapcsolatban az iránytű használatát is gyakoroltathatjuk. Az *időjárás elemek* megfigyeltetését folyamatosan is végezethetjük, de a séta keretében is kétszítsenek a gyerekek feljegyzéseket. Az előző osztályban megfigyelteteket bővíthetjük, a sétán megfigyeltetjük a Nap járása és a hőmérséklet közötti összefüggést. A *felszíni vizek* tanulmányozására is szervezhetünk sétát. (Természetesen itt is a közvetlen lakóhelyi környezetet kell mérvadónak tekinteni.) Azonban, ha lehetőségünk van forrás, folyó, tó megfigyeltetésére, akkor éljünk ezzel. Mérésük meg a forrás vizének hőmérsékletét, figyeltessek meg vízhozamát különböző időszakokban. Kerestethetünk összefüggést a forrás vízhozama és az időjárás csapadékossága között. A folyó (ér, patak) partján tett sétán figyeltessek meg a víz folyásának irányát, gyorsan vagy lassan folyik (bedobott fávelet kövessük a parton: lassabban vagy gyorsabban kell-e mozognunk), állapítsassuk meg a jobb és bal partot (előtte közöljük, hogy mi a teendő, ha ezt meg akarjuk állapítani). Kerestessünk összefüggést a folyó sebessége és a felszín között. Figyeltessek meg, hogy mit szállít a folyóvíz. (Növényi részek, szennyező anyagok. Honnan kerülhettek ezek a folyóba?) A patakparton, mederben található kavicsok honnan kerültek oda? Az állóvízhez vezetett sétán figyeltessek meg, hogy mi táplálja a tavat, mi vezeti le a fölösleges vizet, milyen mozgást végez a víz.

A közvetlen környezetbe vezetett sétán alkalmunk van a *talaj* megfigyelésére, sőt különböző talajfajták gyűjtésére is. A begyűjtött anyagot tantermi óra keretében tovább vizsgálthatjuk (alkotórészeire való szétválasztás ülepítéssel, víz-áteresztőképességének vizsgálata).

A földrajzi környezet elemeinek, jelenségeinek bemutatására szervezett séták alkalmasak arra is, hogy egyúttal az *élőlények környezetét* is tanulmányoztassuk (bővíthető a 2. osztályos tapasztalatokat). Megfigyeltethetjük az adott terület élőlényeit, kapcsolatokat kerestethetünk az élőlény és környezete között.

4. osztályban a természeti táj és a kultúrkörnyezet bemutatása is igényli a tanulmányi séták szervezését. A gyümölcsöskert, a zöldségeskert, a szántóföld élővilágának megismertetése alkalmasabbal többféle lehetőséget is alkalmazhatunk. A témák bevezető óráit fordíthatjuk sétára, amikor a fő feladatunk a tapasztalatszerzés lesz több órára vonatkozóan. (Az adott kultúrkörnyezet felszínére, talajára vonatkozó megfigyelések, hőmérsékletmérés. Milyen növényeket termeszt az ember? A gyümölcsfák hasonlósága, különbözősége, a fák neve, a fák sor- és tőtávolsága. A termesztett zöldségfélék neve, melyik részéért termeszt az ember. Melyeknek nem fejlődik ki a viráguk és termésük egy év alatt? A termesztett zöldségfélék sor- és tőtávolsága. a szántóföldön is megfigyeltethetjük a tájegységre legjellemzőbb termesztett gabona, ipari vagy takarmánynövényt.) Tapasztalatszerzés céljából piacra is vezethetünk sétát. Egy-egy tanítási anyagot is fel lehet dolgoztatni a séta keretében, amikor egy vagy két növény megismertetésére kerül sor. Összefoglaló-rendszerező órára is szervezhetünk sétát. A helyzet és mozgás témájában a tanulmányi sétán alkalom nyílik az iránytű használatására, térképészeti ismeretek gyarapítására, alkalmazására. (Lakóhely –iskola környékének– térképén, térkép-vázlatán való tájékozódás. A térkép tájolóása.)

A tanulmányi séták szervezésekor törekedjünk a koncentrációs lehetőségek kihasználására. A természetismeret keretében szervezett sétákon gyűjtött tapasztalatok más tantárgy óráin is felhasználhatóak. A felvázolt lehetőségek a természeti környezet megismertetésére vonatkoznak, de amíg a

séta helyszínére eljutunk, közlekedünk, különböző foglalkozású emberekkel, munkájuk eredményével találkozunk, vagyis a társadalmi környezet bizonyos elemeit, jelenségeit is megmutathatjuk tanítványainknak. Ezeket figyelembe véve valósíthatjuk meg a tanulmányi séták komplexitását.

A dolgozatban megfogalmazott, osztályokra lebontott javaslatok a tananyag elrendezését is tükrözik. A tantervi anyag más tagolása is elképzelhető, de véleményünk szerint a természetismeret tanításában a természeti környezettel való találkozás a legfontosabb.

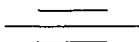
FELHASZNÁLT IRODALOM

Dr. Köves József (1986): Tanulmányi séták az általános iskola 1-5. osztályában (*Földrajztanítás, 4.sz. 97-115. p.*)

Nagy Sándor /főszerk./ (1979): Pedagógiai Lexikon IV. (*Akadémiai Kiadó, Budapest*)

Nemzeti Alaptanterv – Ember és természet (1995) (*Korona Kiadó, Budapest*)

Oláh József-Juhász Lajos-Edelényi Béla (1962): Tanulmányutak, megfigyelések, kísérletek (*Tankönyvkiadó, Budapest*)

Tisztelt Előfizetőinkhez!

Mindenképpen bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük tisztelettel minden kedves Előfizetőnket, hogy az *1997. évi előfizetési díjat, amely változatlanul 200 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék: OTP körzeti fiókja, Szeged, Aradi vértanúk tere, 289-98008-666. sz., jóváírandó a Módszertani Közlemények 393. sz. számlájára. Köszönjük.*

Azt is hálás köszönettel vennénk Iskolaigazgatóinktól, Tanárkollégáinktól, Munkatársainktól és kedves Olvasóinktól, *ha újabb előfizetőket is toboroznának.* Ez folyóiratunk folyamatos megjelenése, életben maradása szempontjából rendkívül fontos lenne! Minden ebbéli fáradozásukat előre is köszöni a

**MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE
ÉS KIADÓHIVATALA**